

Виставка документів

«З історії розвитку української мови на Запоріжжі періоду визвольних змагань 1917-1920 рр. (До Міжнародного дня рідної мови)»

Зі здобуттям Україною незалежності розпочався і продовжується процес відновлення історичної правди про суспільно-політичні процеси, які пережила Україна та її народ протягом ХХ століття.

Державотворення періоду визвольних змагань 1917-1920 рр. (періоду відродження, становлення та захисту української державності) та сучасного етапу в Україні має чимало спільного. І насамперед, подібність простежується у відчайдушних спробах створити цивілізоване демократичне громадянське суспільство та захистити створену державність.

У період визвольних змагань 1917-1920 рр., як і в сучасні часи, одним з найважливіших напрямків національно-визвольного руху було національне-культурне відродження України (освітнє, культурне та наукове будівництво). І в першу чергу це стосується відродження освіти українською мовою та на українських засадах. У першій своїй відозві до українського народу Центральна Рада 09 березня 1917 року проголошувала: «А в найближчій часі право на заведення рідної мови по всіх школах, од нижчих до вищих, по судах і всіх урядових інституціях. З таким же спокоем, але рішуче, домагайся, народе, того ж права для української мови від пастирів церкви, земств і всіх неурядових інституцій на Україні».

Представляємо добірку документів з фондів навчальних закладів, що діяли на території сучасної Запорізької області, яка дає змогу ознайомитися зі спробами відродження української освіти, впровадженням спеціальних дисциплін з українознавства (галузі гуманітарних знань, орієнтованої на вивчення економічної, політичної, соціальної, культурної, історичної проблематики України) до програм середньої та вищої освіти.

№ 66

121

Комісаріят Одеської Шкільної Округи.

До Директорів класичних і мішаних гімназій, реальних і технічних шкіл, вчительських інститутів та семінарій.

Стіл 3.
22 серпня 1918 р.
№ 13205/1856.

Міністерство Народної Освіти циркуляром від 31 липня с.р., за № 3008, повідомило, що обов'язково вивчення з майбутнього року по середніх школах української мови, літератури, історії та географії ставить гостро питання про шкільні бібліотеки. Шкільні і фундаментальні бібліотеки повинні бути поповнені книжками на теми з українознавства, щоб учень і вчитель мали змогу познайомитися добре з предметом шляхом позакласного читання. З огляду на це, починаючи з цього 1918 р., треба звернути особливу увагу на купівлю книжок на теми з українознавства /сюди входять видання на всіх мовах/.

Що до списку бажаних книжок, то вони показані в надісланих кожній школі видавках: "Поміч учителю в справі національного виховання учнів" - /к. 1917/, "Матеріали по вопросу о преподавании предметовъ украиновѣдѣнія" від Київської Шкільної Округи /к. 1917/. Пізніші додатки подані в українських журналах "Вільна Українська Школа" і "Книгарь".

Про викладання Комісаріят Одеської Шкільної Округи повідомляє до відома і належного виконання. За Голову Комісаріяту Б. Комаров. Комісар П. Клепатський. В.об.Правителя Канцелярії Русаневич.

З оригіналом згідно: Діловод *М. Хабичук*

У.Д.
Мін. Нар. Осв.
Комісаріят
по справах Одеської
Шкільної Округи.
Стіл 4.
Серпня 26 дня 1918 р.
№ 13781 - 1445.

№ 72
34
Копія.

До п.п. Начальників і начальниць всіх середніх хлопчачих і дівочих загально-освітніх, професійних і інших шкіл і до Директорів учительських семінарій та інститутів Одеської Шкільної Округи.

Комісаріят Одеської Шкільної Округи сповіщає для відома та належного виконання, що в № 32 Державного Вістника від 8-го серпня з.р. надруковано нижчезгаданий закон.

Затверджую Павло Скоропадський. 1 серпня 1918 р. Київ. По-звідчив: Державний Секретарь Сергій Завадський.

УХВАЛЕНИ РАДОЮ МІНІСТРІВ ЗАКОН ПРО ОБОВ'ЯЗКОВЕ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ, А ТАКОЖ ІСТОРІЇ ТА ГЕОГРАФІЇ УКРАЇНИ ПО ВСІХ СЕРЕДНІХ ШКОЛАХ.

1. По всіх середніх хлопчачих і дівочих загально-освітніх, професійних, комерційних і інших школах, учительських семінарій та інститутах, а також духовних семінарій, обов'язково викладається українська мова і література, за для чого визначається не менше 3 годин тижнево в перших 5 класах, а в 2 останніх, не менше 2 годин, та географія і історія України, для яких предметів мають бути визначені не менше, як по 2 години тижнево в 2 останніх класах кожної школи.

Примітка: години на викладання цих предметів повинні бути установлені в кожній школі без побільшення загальної кількості лекцій існуючої до цього часу, згідно з розпорядженням Міністерства для кожного типу школи.

2. По всіх хлопчачих та дівочих середніх, професійних, комерцій і інших школах, учительських семінарій та інститутах, а також духовних семінарій закладається штатна посада вчителя української мови та літератури, а також обов'язково закладається зверхштатні посади вчителя географії та історії України.

3. Штатним учителем української мови та літератури, які мають не менше 12 годин тижнево, та зверхштатним учителем географії та історії України, які мають не менше 6 годин того або іншого предмету, належать всі права, якими користуються вчителі штатні, чи зверхштатні, того чи іншого типу школи що до платні, пенсії та правного становища.

Примітка: колиб вчителі української історії та географії мали також не менше 12 лекцій, тоді вони стають штатними вчителями того предмета.

4. Кредити на утримання посад названих учителів беруться з тих же коштів, на які утримуються та чи інша школа.

5. Посади штатних учителів української мови та літератури та зверхштатні посади учителів географії та історії України обсягають особи, що мають для навчання в даному типі школи відповідний освітній ценз.

6. Школи з українською мовою цьому закону не підлягають по пунктах 1, 2, 3, 4 і 5.

7. Всі вчителі української мови та літератури, української історії та географії запрошуються і затверджуються згідно з законом для кожного типу школи.

8. Навчання історії України може бути доручено і вчителю загальної історії і географії України, вчителю загальної географії, також тільки з відповідного затвердження.

9. Викладання української мови, історії та географії України починається з початком 1918-1919 шкільного року.

Голова Ради Міністрів /підп./ Ф. Лизогуб. Міністр Народної Освіти та Мистецтва /підп./ М. Василенко.

За Голову Комісаріяту /підп./ В. Комаров. Комісар /підп./ П. Клепатський. В. об. Правителя Канцелярії /зверд./ Рузаневич.

3 копій згідно:

Заступник Діловода *Степанів*

27 жовт. 1918. 1884

16

Негайно.

У. Д.
Міністерство Народньої Освіти
Комісаріят Одеської Шкільної Округи
Сл. 4.
16 жовтня 1918 р.
№ 19098/2436.

До Педагогічних Рад повноправних дівочих гімназій.

Комісаріят Одеської Шкільної Округи одержав таку телеграму з Міністерства Народньої Освіти та Мистецтва від 11 цього жовтня: "Українознавство має викладатися, згідно закону, по всіх останніх класах середніх шкіл, тако ж восьмому дівочих гімназій, де обов'язкове викладання української мови, читання зразків літератури і короткої історії України, без чого по скінченню шкіл не видаватимуться аттестати. Директор Департаменту Сиявський № 5466".

На підставі зазначеного розпорядження Комісаріят повідомляє, що в УІІ загально-освітнім класі дівочих гімназій негайно мусить бути заведено українознавство: 2 лекції української мови та письменства, в скороченім викладі / і 2 лекції історії України, в УІІ ж педагогічному класі української мови та письменства не менше 3 лекції. За Голову Комісаріяту В. Комаров. Комісар С. Шифрін.
В. об. Правителя Канцелярії Русаневич.

З оригіналом згідно: Діловод

Статкевич
3

М. Н. П.

ОДЕССКИЙ УЧЕБНЫЙ ОКРУГ

АЛЕКСАНДРОВСКОЕ
РЕАЛЬНОЕ УЧИЛИЩЕ

П. И. ШАБЛОВСКОГО
СЪ ПРАВАМИ

казенныхъ реальныхъ училищъ
для учащихся.

г. Александровскъ, Екат. губ.

31 мая 1918 г.

№ 216

165

Въ Комиссаріатъ по деламъ
Одесскаго Частнаго Округа

Настоящимъ являю себя покорно
просить допустить Г. Д. Якука къ преподава-
нію украинскаго яз. въ I-VI классахъ вспомо-
жнаго явннхъ саботываніи училища, в каашнеп
17-ти недельныхъ уроковъ.

Г. Д. Якука готовилъ въ 1911^{г.} ^{Киевскому} ^{университету} ^и
семиплатіи ^и ^{комитету} ^{Славян} ^и ^{въ} ^{настоящее}
время ^{есть} ^{преподаватель} ^{русскаго}
и ^{италіанскаго} ^{въ} ^{Александровско-Екатеринской}
семиплатіи.

Хотя Якука и не получилъ спеціальной
подготовки для преподаванія украинскаго
яз., но въ настоящее время ^{на} ^{его} ^{на}
владеніи ^и ^{такъ} ^{угодно} ^{ведеть} ^{то}
что ^в ^{покорно} ^{просилъ} ^{въ} ^{Комис-}
саріатъ ^{просить} ^{допустить} ^{его} ^{къ}
преподаванію украинскаго яз. ^{въ} ^{Александровско-Екатеринской}
семиплатіи ^и ^{въ} ^{вспомогательномъ} ^{зрэдномъ}
классѣ, ^{Берн} ^{на} ^{Оддѣ} ^{списываетъ} ^{думать}

что ^{преподаванію} ^{директорскою}
ком. ^{назначающей} ^{предметъ} ^{въ} ^{классѣ},
нужно ^{имѣть} ^{не} ^{только}
удовлетворительное ^{фун-}
даментальное ^{требова-}
ніе, ^{сколько} ^{орган-}
изація, ^и ^{тогда} ^{то}
предметъ ^и ^{можно}
его ^и ^{угодно} ^{передать}
дѣлу ^{украинскому}.

Къ ^{примолчанию} ^{считаю} ^{необ-}
ходимымъ ^{при} ^{сообщении} ^{что} ^{существованіе}
Александровско-Екатеринской ^{полу-}
коллежъ ^и ^{Украинскаго} ^{штатнаго} ^{суда},
желая ^{просить} ^{къ} ^{курсу} ^{украинскаго}
яз., ^{отрапнцовъ} ^и ^{Либетинскаго} ^{Украин-}

скупото учителско същество, е проследен поредом до-
ватъ или некто и президентъ поредом до-
Империя, при най-малкото в ^{този} ^{жестив} средъ ^{жестив} мѣста е
Бавария отъ образователните центрове и държав-
ниятъ трудъ на преподаване отъ него президе.

Присъщо присъщо Свѣтлинско ^{област} ^{област}
Империя Министъръ ^{жестив} ^{жестив} ^{жестив} ^{жестив}
Висшъ 1911г. № 270 и ^{жестив} ^{жестив} ^{жестив} ^{жестив}
Учителскитъ списки отъ 10 юни 1917г. № 153.

Примечание:
1. ^{жестив} ^{жестив}
2. ^{жестив} ^{жестив}

[Faint, mostly illegible handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА.

МІНІСТЕРСТВО
НАРОДНОЇ ОСВІТИ.

Комісаріят по справах
Одеської шкільної округи.

Стіл 5.

29 листопада 1918 р.

№ 23565/2918.

21 листопада 1918 р.

№ 55

До п.п. Директорів, начальниць, інспекторів та інших керівників всіх середніх шкіл.

Пан Міністр Народної Освіти та Мистецтва пропозицією від 7 листопада б. р., під № 6496, повідомив Комісаріят, що Міністерство має певні відомості про те, що по деяких школах до сього часу або зовсім не виконується заком від 3 серпня про заведення українського вчителя, або переводиться в життя недбало та неохоче. Викладання українських дисциплін часто доручається особам, які абсолютно не відповідають такому призначенню ні з боку педагогічної підготовки ні з боку прихильності до розвитку культури українського народу.

Така недбалість до виконання закону стоячих на чолі шкіл осіб повинна бути притаманною. Міністерство робить рішучу пересторогу п.п. директорам, начальницям, інспекторам, всім цим особам, яким доручені ті, чи інші середні школи, і попереджає їх, що вони несуть відповідність за точне та непохитне виконання всіх, що до шкіл, законів і розпоряджень Міністерства.

Про це Комісаріят повідомляє за для належного виконання.

Т. в. об. Управляючого Комісаріятом *Б. Комаров.*
Комісар *С. Шифрин.*

В. об. Правителя Канцелярії *Русаневич.*

В. об. Правителя Канцелярії *Русаневич.*

УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА,
МІНІСТЕРСТВО
НАРОДНОЇ ОСВІТИ.

КОМІСАРІАТ ПО СПРАВАХ
ШКІЛЬНОЇ ОКРУГИ.

Стіп 5

8 листопада 1918 р.
№ 21973/2810.

№ 52.

№ 25 416

НЕГАЙНО.

П.п. Начальникам дівочих гімназій (з російською викла-
довою мовою) Одеської Шкільної Округи.

Згідно відомощню Департаменту Середньої Освіти від 29 жовтня б. р. під №6213, Комісаріат Одеської Шкільної Округи надсилає при цьому для належного виконання по-лучений від означеного Департаменту план навчання предметів українознавства на 1918-1919 шкільний рік.

Т. а. об. Управляючого Комісаріатом Б. Комаров,
Комісар С. Шифрин.
В. об. Празителі Канцелярії Русанович.

**План навчання предметів українознавства на 1918-1919 шкіль-
ний рік в дівочих гімназіях (з російською викладовою мовою).**
I. Українська мова та література.

- 1 клас. I. Навчання української грамоти
а. Знайомство з відмінками української графіки порівнюючи з російською.
б. Читання хрестоматії й окремих оповідань для розвитку техніки та свідомости чи-тання, висловлення віршів.
в. Бесіди на теми з життя, що оточує дитину, бесіди по картинках та перекази читаного по питаннях.
г. Списування з книги, письмо по питаннях на теми з життя, що оточує дитину, та по картинках за допомогою вчителя, з орфографичним словником.
II. Знайомство з елементами граматики української мови: термінологія, розбір рече-ня, фонетика та етимологія (частини мови). Вивчення граматики повинно весь час провадитись індуктивним методом від живої мови, від прикладів до теоретичних ви-сновків.
- 2 клас. 2 год. По пункту I а, б, в, г. Те саме, що і в першому класі, з більш складним ма-теріалом, по згоді поширюючи творчу роботу учня. Вивчення віршів, приказок і т.п. Треба поширювати загалом слів учнів, для цього провадити, напр. бесіди так званого предметного характеру по можливості—українською мовою. Спроби писання листів, елементарних тасрів, різні вправи правописні, як от списування з дошки і книги, вільна диктовка і т.п.
3 граматика—кінець етимології.
- 3 клас. 3 год. Читання та перекази матеріалу літературно-художнього, переважно оповідань висловального значіння. Вивчення віршів, байок. Розмова в класі в більш складним змістом, Писання вільних творів на теми з життя, що оточує дитину, по складних картинках, на теми з оповідань і т.п.
Стилістично-граматичні роботи.
Знайомство з синтаксисом української мови на підставі уважливого спостереження форми живої мови, просте і складне речення. Вивчення граматики і самостійні тво-ри учнів в 3 кл. повинні привести до свідомого відношення учнів до форми украї-нської мови, усної і письмової, а також до цілком грамотного писання й читання на українській мові.
- 4 клас. 3 год. Імментне читання висловальних творів з нових письменників: це читання по-винно дати дітям літературну освіту і витворити свідоме відношення до виявленя словесної творчости. Закінчення граматичного аналізу. Коротенька діалектологія української мови з особливим вивченням полтавсько-чигиринського діалекту, що ліг в основу української літературної мови. Популярна історія української літературної мови за часів Київської Держави; вивчення значіння церковно-славянської, поль-ської та російської мов розвитку української літературної мови. Як що зостанеться час, бажано дати елементи теорії поезії (лірика, епос, драма, головніші форми поезії).
- 5 клас. Історія української літератури за часи Київської Держави. Письменство перекладне і оригінальне. Занепад літературної продукції на протязі XIV-XV в.в. Відродження в XVI ст.
Полемична література в XVII ст. Іван Вишньський. Казання на Україні (учительні Євангелія, Голубовський, Радивиловський).
Історія віршової літератури в XVII-XVIII в.в. Драматична продукція (шкільна драма, вертеп). Гр. Сковорода. Народня поезія.
- 6 клас. Література XIX ст. від Котляревського і кінчаючи Шевченком.
- 7 клас. Літературні течії Галичини та України до наших часів. Загальний огляд історії української літератури і вивчення значіння її для українського народу і загально-людської культури.

II. Історія.

- 3 клас. Історія України (елементарний курс), з додатком фактів з російської історії.
- 4 клас. Історія освітіння і історія Росії (курс систематичний) по старим програмам допоу-сїб кл. кається скорочення по затвердженню педагогічних рад.
- 5 і 6 кл. Скорочений курс історії України.
- 7 клас. Скорочений курс історії України.
- 8 клас. Систематичний курс історії України.

III. Географія.

- 1 клас. Елементарний курс фізичної і математичної географії. Короткий огляд географії України в зв'язку з Східною Європою.
- 2 клас. Позавропейській частини світу.
- 3 клас. Західна Європа. Короткий огляд Польщі, Литви і Фінляндії.
- 4 клас. Географія України і Східної Європи в зв'язку з коротким оглядом Кавказу, Сібі-ру і Туркестану.
- 5 клас. Культурно-економічна географія Європи.
- 6 клас. Культурно-економічна географія Росії і словянських країн.
- 7 клас. Культурно-економічна географія України.

Детальні програми з пояснювочними записками висловлюються пізніше.

Директор Департаменту Середньої Школи (підп.)
Завідуючий Відділом Середньої Школи (підп.)
Діловод (підп.)

УКРАЇНЬСЬКА ДЕРЖАВА.
МІНІСТЕРСТВО
НАРОДНЬОЇ ОСВІТИ.
КОМІСАРІАТ ПО СПРАВАХ
ОДЕСЬКОЇ ШКІЛЬНОЇ ОКРУГИ.

Стіл 5
19 листопаду 1918 р.
№ 22997/2862.

21 груд
1918 р.

№ 62

57

П.п. Начальникам хлопчатих та дівочих середніх державних і урядових шкіл, а також спеціальних та завідувачим приватними середніми школами, класами і курсами Одеської Шкільної Округи.

Пан Міністр Народної Освіти пропозицією від 9 листопаду б. р., під № 6606, пропонував Комісаріату повідомити всі підлеглі йому середні школи, що атестат не буде видаватися тим учням, у яких не буде балів по українській мові і історії українського письменства.

Про це Комісаріат повідомляє за для відома і належного виконання.

Т. в. об. Управляючого Комісаріатом Б. Комаров.
Комісар С. Шифрин.
В. об. Правителя Канцелярії Русаневич.

М.Н.П.
ОПЕЧИТЕЛЬ
Одесского Учебного
Округа.
Канцелярия.
Столъ 5.
21 января 1919 г.
№ 705/73.

21 января
1919 г.

№ 54

54

Г.г. Начальствующимъ въ учебныхъ заведенияхъ г. Одессы и ея района, а также завѣдывающимъ общеобразовательными и спеціальными курсами.

29 сего января мною получена отъ Одесского Военного Губернатора ГРИШИНА-АЛ-МАЗОВА копія приказа слѣдующаго содержания:

„Приказываю всѣмъ учебнымъ заведениямъ г. Одессы и ея района руководствоваться нижеслѣдующимъ:

1. Преподаваніе украинской мовы (галлиційскаго языка) упраздняется.
2. Въ согласіи съ существующими законоположеніями разрѣшается въ видѣ опыта до конца настоящаго учебнаго года преподаваніе въ качествѣ необязательнаго предмета малорусскаго языка (языка Шевченко, Котляревскаго).
3. Родители и опекуны, желающіе обучать своихъ дѣтей малорусскому языку, обязаны подать письменныя о томъ заявленія на имя начальника учебнаго заведения не позднее 28 января (10 февраля) настоящаго года.
4. Въмѣсто преподаванія исторіи и географіи Украины должно быть усилено преподаваніе исторіи и географіи юга Россіи“.

О вышеизложенномъ сообщается для свѣдѣнія и надлежащаго исполненія.

Управляющій Округомъ Ив. Малининъ.

И. д. Правителя Канцелярії Русаневичъ.

1

ОТЧЕТЪ

КЛАССНОГО НАСТАВНИКА

..... КЛАССА

Гуляйпольской ~~Мужской~~ ГИМНАЗИИ

О-ва „ПРОСВѢЩЕНІЕ“

за 191 _____ учебный годъ.

Классный наставникъ

П О В Е Д Е Н И Е У Ч А Щ И Х С Я .

№	Отметка въ поведеніи увеличена слѣдующимъ ученикамъ	1-я четверть		2-я четверть	3-я четверть	4-я четверть
		№	№	№	№	№
1	Законъ Божій	13	13	11	11	100%
2	Русскій яз.	22	21	17	17	100%
3	Арифметика	23	22	18	17	94%
4	Географія	21	21	18	18	100%
5	Украинскій яз.	23	23	22	21	96%
6	Немецкій яз.	23	23	19	19	100%
7	Французскій яз.	27	26	18	18	100%
8	Ручной трудъ	20	20	18	18	100%
9	Исторія	23	23	18	18	100%
10	Всѣ предм.	28	28	21	19	91%
11						
12						
13						
14						
15						
16						
17						
18						
19						
20						
21						
22						
23						
24						
25						
26						
27						
28						
29						
30						
31						
32						
33						
34						
35						

ПРОСПЕКТ

Українських підручників для шкіл середніх,
надісланий Міністерством Народної Освіти і
Містецтва при обіжникові від 21 серпня
1918 року, за № 3264 *).

Граматки (букварі).

1. Азбука велика розрізна (до граматки Неводовського). Комплект друкованих і скорописних літер (96—90 всього 186 літер). Розмір літер 8 16 сант. Вид. «Промінь». Ціна 1 крб. 20 коп.
2. Розрізна азбука в листах. Вид. «Криниці»—50 коп.
3. Балченко. Букварь. 1917 рік. Вид. Педагог. Бюро Полт. Земства.
4. А. Воронець. «Ярина». Друкує Мін. Освіти—300.000.
5. Б. Грищенко. Українська граматка до науки читання й писання. Стор. 64. 70 коп. 1917 року. «Криниця». 250 тисяч. Друкує «Всеувито». 100 тисяч пр.
6. С. Любич. Українська граматка (букварь) з малюнками. Вид. Фесенка. Стор. 32. Одеса. 1918 р. Вид. 2 перероблене та поправлене, ц. 1 крб. 50 коп.
7. Матушевський. Граматка. Друкує «Час» 100 тисяч.
8. Норець (Т. Лубенець). Граматка. Український букварь з малюнками. Вид. 5, поправлене. Ц. 60 к. Череповський—100 тис.
9. Неводовський. Українська школа. Перший рік. Граматка. Малюнки М. Тарловського. Вид. 3 з додатком «Намалюй». Ст. 48 Ц. 85 к. «Промінь» 1917 рік.
10. Петрушевський. Рідне слово. Граматка (український букварь) з малюнками. Ц. 1 крб. Ст. 68. «Сіяч» 1917 р.
11. Русова. Український букварь. Уложено по підручнику Потебні. Друкує «Всеувито». 50 т. пр., вид. 3 перероблене, з новими художніми малюнками.
12. Титаренно. Букварь, друкує «Криниця».
13. Чернасенно. Початок. Букварь. Друкує «Українська школа».—500 тис.

*) Видаля Комісаріяту Одеської Шкільної Округи.

Ч и т а н к и.

1. Балченко. Перша книжка по букварю для першого року навчання мови. Друкує Пед. Бюро Полт. Земства — 100 тисяч.

2. Білоусенко. «Вінок». Читанка для почат. шк. I, II ч. по 100 тис., III ч. 50 т. Друкує Полт. Спілька Споживч. Т-в.

3. М. Грінченко. Наша рідна мова. Перша читанка після граматики. (Ця книжка призначається на друге півріччя—січень-лютий-травень для тих шкіл, в котрих будуть вести навчання по букварях Б. Грінченка і Русової). Друкує «Всеувиго» — 30 тисяч.

4. Б. Грінченко. Рідне слово. Українська читанка. Перша після граматики книжка для читання. Вид. 3, ст. 197. Ц. 3 крб. 25 коп.: «Криниця» — 250 т. 1917 р.

5. Лубенець. (Хуторний. Читанка перша після граматики. Вид. 5 з малюнками. 1918 р. Київ, Череповського. 80 тис. Ціна 2 крб.

6. Лубенець. Читанка. Друга після граматики книжка до читання. Зложена по методу виховального читання з 35 мал. Ц. 3 крб. 75 коп. Череповський — 10 тис. 1918 р.

7. Неводовський. Українська школа. Перший рік. Первинка. Перша після граматики читанка з малюнками Тарловського. Вид. 2 «Промінь».

8. Педаг. Бюро Полт. Зем. Читанка для старших груп. Друкує Полт. Земство.

9. Педаг. Бюро Полт. Зем. «Віночок». Складна хрестоматія. Частина I і II.

10. Чернасенко. Рідна школа. Частина I, II, III, IV. Друкує «Українська Школа» по 300 тис.

11. Рудинський. Читанка для другої і третьої групи по принципу складної хрестоматії з 4-х книжок, по добах року. Друкує Полт. Земство.

Читанки для середніх і вищих початкових шкіл.

1. О. Стешенко. Рідні колоски. Читанка для молодших класів гімназії з малюнками художників: М. Бурачка, М. Жука, Ф. Красицького. Ч. I, ст. 160. Ц. 2 крб. 50 коп. 1917 рік. Вид. Т-ва Шк. Освіти.

2. О. Стешенко. Рідні колоски. Частина II. Читанка по рідній мові для другого кл. гімназії. Друкує Т-во Шк. Осв. 35 т.

3. В. Дога. Читанка, частина I і II для перших 4-х кл. шкіл середн. Друкує «Час» по 100 тис.

4. А. Крушельницький. Читанка, част. I, II, III, IV. Друкує «Вернигора» по 10 тис. пр.

Граматика і підручники для письменних праць.

1. **М. Гладий.** Практическій курс українського язика для учительских семинарій, курсов и старших классов средних учебных заведений (зміст: граматика, синтаксис та фразеологія) ціна 5 карб. Житомир. 1918 р. Ст. VIII—149.
2. **Грунський.** Українська граматика. Ст. 48. Ц. 2 крб. Вид. Череповський. 6 тис.
3. **П. Залозний.** Коротка граматика української мови. Ч. I. Вид. 3. Прилуки. 1917 р. Ст. 64. Ц. 80 коп.
4. **П. Залозний.** Коротка граматика укр. мови. Ч. II. Синтаксис. Вид. 2. Прилуки. Ст. 70. Ц. 1 крб. 90 к.
5. **О. Нурило.** Початкова граматика української мови. Ч. I і II. Друкує «Криниця» по 60 тис.
6. **Пр.-д. Огієнко.** Граматика української мови, част. I і II. Основи українського правопису для I і II року навчання в народних школах, та для підготовчого класу шкіл середніх, з малюнками. Ц. I ч. 70 к., II ч. 1 крб. 80 к. Видавництво Череповського, по 30 тис.
7. **Пр.-д. Огієнко.** Українська граматика для середньої школи. Друкує Череповський, 30 тис.
8. **О. Н. Синявський.** Вчимося писати (початкова наука письма у школі і дома). Друкує «Союз», Харків.
9. **П. і П. Терпило.** Українська граматика. Підручник для середніх та вищих початкових шкіл. Етимологія. Вид. автора. 10 тис. Київ, ст. 67. Ц. 2 крб.
10. **Проф. Тимченко.** Українська граматика для середніх і вищих поч. шк. Друкує «Криниця»—100 тис.
11. **Проф. Тимченко.** Українська граматика. 1918 рік. Ст. 168. Ц. 2 крб. 25 коп. «Час».
12. **Христенко.** Книжка для списування з книги (писаний шрифт, пряме письмо). Друкує Полт. Земство.
13. **Я. Чепіга.** Письменні працювання в школі. Друкує «Українська школа»—50 тис.
14. **С. Чернасенко.** Найпотрібіші правила правопису з додатком самостійного писання. Підр. для учн. поч. шк. Ч. I. Ст. 16. Ц. 40 к. Вид. «Українська школа».

Мова і історія письменства.

1. **Дорошневич і Білецький.** Хрестоматія по історії укр. літератури для вищ. поч. і середн. шк. до 19 віку. Друкує «Криниця»—10 тис.
2. **Єфремов.** Історія українського письменства. Ст. 458. Ц. 5 крб. Вид. «Вік».

3. Єфремов. Історія українського письменства. Короткий популярний курс.
4. Лобода і Ревуцький. Хрестоматія по народній літературі для V і VI кл. гімназ. Друкує Т-во Шк. Осв.—20 тис.
5. І. І. Огієнко. Історична хрестоматія української мови. Зразки нашої мови з найдавніших часів. Череповський.
6. І. І. Огієнко. Українська культура. Коротка історія культурного життя укр. народу. Ст. 272. Ц. 5 крб. 1918 р. Вид. Череповського.
7. І. І. Огієнко. Курс українського язика.
8. Прив.-д. Свенцицький. Основи науки про мову українську. Ц. 1 крб. 60 к. Вид. «Час»—40 тис. 1917. Ст. 10—72.
9. О. Синявський. Короткий нарис української мови. Ст. 56. Ц. 1 крб. 25 коп. Вид. «Союз». 1918 рік.
10. Проф. Сумцов, О. Плевако і проф. Багалій. Хрестоматія по укр. літературі для народніх вчителів, шкіл учит. та середніх і для самоосвіти. Част. I. 6 тис. «Союз». Ст. 159. Ц. 3 крб. 25 коп. Друкує «Союз».
11. Щепотьов. Оповідання з історії рідного письменства. Друкує Полт. Земство.

А р и т м е т и к а.

З а д а ч н и к и :

1. Басараб. Задачник до початкового курсу арифметики ч. I. Ц. 2 крб. Вид. «Друкарь» 100 тис.
2. Верещагин. Арифметичний задачник. Ч. III. (Курс після дробів). Друкує Міністер. Освіти.
3. М. Муналов. Арифметичний задачник для I і II років навчання. Друкує «Співробітник» 15 тис.
4. О. Степовик. Арифметичний задачник. Ч. I. Цілі числа. Вид. 2. Полт. Земство. 1917 р.
5. О. Степовик. Арифметичний задачник. Ч. II. Прості дробі і десяткові. Вид. 2. Полт. Земств. ст. 68.
6. Тимошенко. Задачник арифметики для початкових шкіл. 1917 р. Ч.ч. I, II, III. Друкує Полт. Земство.
7. Я. Чепіга. Задачник для початкових народніх шкіл. Ч. I, II. Ч. II. Дробі. Друкує «Українська школа» по 100 т.
8. Шульгина-Іщук. Задачник до систем. курсу аритм. Ч. I. Цілі числа. Друкує «Друкарь». I ч.—35 тис. II—40 тис. (для реальної школи).

Т е о р і я.

1. Тимошенко. Теорія арифметики. Ч. II. Друкує Полт. Земство. 15 т.

2. Шарно. Арифметика. Систематичний курс. Ч. I. (Цілі числа). Ст. 76. Ц. 1 крб. 10 коп. 1917. Т-ва Шк. Осв. 30 тис.
Ч. II. Друкує Т-во Шк. Осв. 35 тис.

А л г е б р а.

1. В. Боришкевич. Алгебра. Друкує «Каменяр» 20 тис.
Шапошніків і Вальцов. Збірник алгебраїчних задач. Ч. I і II. Друкує «Співробітник» по 10 тис.

Г е о м е т р і я.

1. Астряб. Наглядна початкова геометрія. Друкує «Співробітник» 10 тис.
2. Борошкевич. Геометрія. Друкує «Каменяр».
3. Прив.-доц. Кравчун. Курс геометрії. Друкує «Вернигора» 10 тис.
4. Савицький. Геометрія. Друкує «Зерно».
5. Супрун. Наглядна геометрія. Друкує Полт. Земство.
6. Шахрай. Початкова геометрія. Друкує «Вернигора» 10 тис.

Ф і з і к а.

1. Баранов. Початкова Фізика. Друкує «Всеувито» 5 тис.
2. Огоновський. Фізика. Друкує «Зерно».
3. Л. Сенявин. Фізика для вищих початк. шкіл. Друкує Полт. Земство.
4. Шиндлер. Фізика. Друкує «Вернигора» 10 тис.

Х и м і я.

1. Б. Дорошкевич. Початкова хімія. Для нижчих сільсько-господ. шкіл. з малюнками. Ст. 54. Ц. 1 крб. 50 коп. Вид. «Криниця». 1918.

П р и р о д о з н а в с т в о.

1. О. Власенко і Николаєв. Природознавство для шкіл вищ. поч. I і II ч. Нежива природа, зоологія і ботаніка. Друкує Полт. Земство.
2. Гр. Коваленко. Анатомія і фізіологія. Коротк. курс для сер. та вищ. поч. шк. Друкує Череповський 10 тис.
3. Николаєв. Ботаніка для вищ. поч. шк. Друкує Полт. Земство.
4. В. Олійник. Курс природознавства. Ч. I, II, III. Друкує «Українська Школа» 10 тис.
5. Трояновський. Природа та її явища. Друкує «Всеувито» 15 тис.

6. **Хомин.** Підручник природознавства. Друкує «Вернигора» 25 тис.

Історія.

1. **Білоусенно.** «Було-колись». Історична читанка для перших клас. середніх шк. і старших груп. шк. поч. Ч. I і II.
2. **Богданко.** Історія рідного краю. Друкує «Вернигора» 25 тис.
3. Проф. **Д. Багалій.** Історія Слобідської України. Ст. 308. Ц. 6 крб. Вид. «Союз».
4. **Б. Грінченко.** Як жив український нарід. Вид. «Час».
5. **М. Грушевський.** Про старі часи на Україні. Коротка історія України (для першого початку). Стор. 162. Ц. 1 крб. 60 коп. Вид. 2. Київ. 1917 р.
6. Пр. **М. Грушевський.** Ілюстрована історія України. Ц. 8 крб. Друкує Петро Барський накладом автора.
7. Пр. **М. Грушевський.** Всесвітня історія. Ч. I. Ст. 168. Ц. 2 крб. 50 к. Ч. II. Ст. 176. Ц. 2 крб. 50 к. Ч. III. Ст. 144. Ц. 2 крб. 50 коп. Ч. IV. Ст. 168. Ц. 2 крб. 80 коп. Друкує Петро Барський накладом автора.
8. **Гр. Коваленно.** Українська історія. Оповідання з історії України від найдавніших до нових часів з вступним словом про всесвітню історію. Вид. IV. Ст. 212. Ц. 2 крб. 50 коп. Вид. Череповський.
9. **Гр. Коваленно.** Оповідання з української історії для початкових шкіл. Стор. 170. Ц. 2 крб. «Сіяч». 1918 р.
10. **Рудинська.** Історична хрестоматія з поетичних творів. Друкує Полт. Земство.
11. Проф. **Сумцов.** Історично-етнографічний побут слобідської України. Друкує «Союз».
12. **Хотиевич.** Історія України для шкіл народніх. Полт. Земство.

Географія.

1. **Богданко.** Початкова географія. Друкує «Вернигора» 25 тисяч.
2. **Богач.** Загальна географія (Азія, Африка, Америка, Австралія). Ч. II. Друкує «Вернигора» 25 тис.
3. **Богач.** Загальна географія. Європа ч. III. Друкує «Вернигора» 25 тис.
4. **Нистяківський.** Коротка географія України з малюнками, діаграмами, мапами. Вид. «Співробітник», українською мовою 30 тис., рос. мовою 15 тис.
5. **М. Мукалов.** Географія для початкових шкіл. м. Києва. Друкує «Друкарь» 15 тис.

6. **Постосв.** Початкова географія для шкіл Полтавщини. Друкує Полт. Земство.
7. **Русова.** Початкова географія. Вид. 2 під редак. географ. коміс. Т-ва Шк. Осв. Стор. 116, ц. 2 крб. «Друкарь» 25 тис. (див. рецензію).
8. **Хомик.** Коротка географія України ч. I (фізична), ч. II, (фізико-етнограф.) Друкує «Вернигора» по 26 тис.
9. **Хомик.** Загальна географія ч. I. Друкує «Вернигора» 25 тисяч.
10. **Мирон Кордуба.** Географічний атлас. Друкує Міністер. Осв. 25 тис.
11. **Етнографічна мапа України.** Друкує Міністерство Освіти 50 тис.
12. **Мапа Європи.** Друкує Міністер. Освіти 50 тис.
13. **Мапа півкуль.** Друкує Міністер. Освіти 50 тис.
14. **Мапа України.** Друкує «Вернигора» 5 тис.
15. **Східна півкуля.** Друкує «Вернигора» 5 тис.
16. **Західна півкуля.** Друкує «Вернигора» 5 тис.
17. **Рудницький.** Україна—наш рідний край.
18. **Рудницький.** Коротка геогр. України. Вид. «Лан» ч. I.
19. **Рудницький.** Коротка географія України ч. II.

Німецька мова.

1. **Ф. Альдінгер.** «Проказник - Карнікель» укр. мовою Вид. Всеукраїнська Учительська Спілка 15 тис.
2. **Л. Леше.** Підручник німецької мови. Рік 1. Вид. Симоненко. Київ.

Латинська мова.

1. **Калішевський.** Граматика латинської мови. Вид. «Вернигора».

Французська мова.

1. **Шансель і Глезер.** Практичний курс французської мови, ч. I. Друкує «Всеуито».
2. **Шаланд.** Граматика французської мови, ч. I. Друкує «Всеуито».
3. **Русова.** Французський підручник. Вид. «Просвіта» у Винниці.

Закон Божий.

1. **Архиепископ Олексій.** Молитовник мовою українською і церковнослов'янською. Стор. 46. Ц. 60 коп. Друкує Череповський, 20 тис.

2. Свящ. Антонович. Історія Старого і Нового Завіту. Друкує «Друкарь» 30 тис.
3. О. Білоусенко. Життя Ісуса Христа. Уложено за Євангелієм. ст. 124; Ц. 3 крб. 1918 рік. Друкує «Криниця» 30 т.
4. Свящ. Ванькевич. Священна Історія Старого Завіту. Проскурів. 1917 р.
5. Свящ. Ванькевич. Короткий православний катех. з додатком щоденних молитов. 1917 р. Ст. 46. Ц. 60 коп. Проскурів.
6. Свящ. Гаращенко. Молитовник. Стор. 30. Ц. 50 коп. 1917 р. Друкує «Вернигора» 25 тис.
7. Захарій Нудриновський. Оповідання з св. письма Старого й Нового Завіту для початкових шкіл. Друкує Полтавська Спілка Спож. Т-ва 10 тис.
8. Проф. Семана. Історія біблійна Старого Завіту для шк. народ. Стор. 103. Ц. 1 крб. 50 коп. 1917 р. «Просвіта» у Вінниці.
9. Молитви: Господня, перед навчанням та по навчанню. Плакат. Катериновслав. Ц. 10 коп.
10. В. Степовий. Молитовник. Вид. «Стежка».
11. Євангеліє українською мовою. Ц. 2 крб. 40 коп. Вид. Херсонське Земство 20 тисяч і Всеукраїнська Учительська Спілка друкує 100 тис.

С Л О В Н И К И.

1. Г. Голоскевич. Український правописний словничок з короткими правилами правопису. Для позашкільної освіти. Вид. 2 «Друкарь». Київ, 1918 р. Стор. 192. Ц. 1 крб. 25 коп.
2. Огієнко. Орфографічний словничок. Порадник української мови. Київ. Вид. Череповського Друкується 10 тис.
3. Український правопис. Част. I. Словничок склав А. Никовський. Київ. 1918. Ст. 64. Ц. 1 крб 50 коп. В палітурці 1 крб. 85 к.
4. Стінний словник старовинних українських слів. Упорядкував В. Старий. Київ, 1918. Ціна 75 коп. Вид. «Час».
5. Дубровський. Словник Українсько-Московський. Вид. 6. Київ. Ц. 8 крб. Стор. 361.
6. Московсько - Український словник. Т-ва «Час». Ц. 4 крб. 50 к. Ст. 266. 1918.

бажаними регулярні театральні вистави в стінах школи, упорядковані силами учнів з творів наших кращих письменників; декорації легко може замовити педагогічна рада школи.

4) Велике значіння надаємо ми всяким літературно-вокальним вечіркам, присвяченим тому чи іншому письменникові; дуже корисно було б в такому разі перед вечіркою читати невеличкий реферат, де б з'ясовано було діяльність поета та його значіння для нашого письменства.

5) Щоб виготовити гарних виконавців для цих вечірок, дуже бажано було б організувати лекції по українській декламації в вільні від шкільної роботи години.

6) Весною і літом слід би організовувати подорожі-екскурсії в різні місця, де б учні змогли на власні очі побачити видатні пам'ятки нашої славної минувшини; такі подорожі, виховуючи здорове національне почуття, допомагають учням при вивченні рідної історії та мистецтва, і через те вони можуть входити в нормальний план викладів зазначених предметів (само собою, налагодити подорожі можна тільки після того, як життя на Україні зробиться нормальним).

7) Нарешті, велике значіння має доладу поставлена організація учнів—різні союзи, спілки, особливо коли ця організація переводиться на національному ґрунті; так, путяща організація „Юнацької Спілки“ по середніх школах України зможе цілком переродити наших дітей і з'єднати їх всіх в одну міцну сімью, дужу своїм національним духом.

Надаючи всім цим засобам велике значіння, прошу Педагогічні Ради повідомити Секретарство, який план намічено в справі переведення цієї програми в життя.

При цьому прикладаються: а) Реєстр оригінальних та перекладних п'єс, визнаних Театральним відділом можливими для виконання учнями середніх шкіл; в) реєстр музичних творів для виконання по середніх школах; с) покажчик збірників віршів для декламації і d) покажчик підручників для подорожів.

Генеральний Секретарь

Народньої Освіти **Ів. Стешенко.**

Завід. відділом середньої школи **Ол. Дорошневич.**